

RAMON MUNTANYOLA

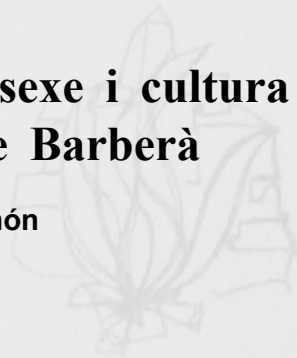
LLOCS I FOCS

Primera Edició
a cura de
Joan M. Pujals

NOTÍCIA BIO-BIBLIOGRAFICA

Literatura, sexe i cultura a la Conca de Barberà

Eugeni Perea Simón

INSTITUT D'ESTUDIS TARRACONENSES
RAMON BERENGUER IV

1982

Literatura, sexe i cultura a la Conca de Barberà

Eugeni Perea Simón

eugeni.perea@gmail.com

Resum: la literatura és una font històrica a través de la qual podem explorar i interpretar la complexa realitat social de qualsevol temps, de manera global, alhora que penetrar en el més íntim i recòndit univers dels éssers. No hi ha camp que no hagi estat tractat per la literatura. Fins ara, l'onomàstica, la religiositat, el paisatge i la botànica de la Conca de Barberà havien estat analitzades, de manera succinta, a través de l'òptica dels escriptors, sovint amb la col·laboració i el complement de les arts plàstiques i musicals; ara, en aquest breu article, l'autor fixa la seva mirada en les arts amatòries i el sexe segons l'han vist, descrit, valorat o interpretat poetes, novel·listes i la parèmia que n'ha pervingut. Tot plegat, se'ns descriu un cosmos cultural sòlid, fresc i viu dels pobles i la comarca. Es tracta d'un altre patrimoni, intangible, que cal conèixer i divulgar sobretot perquè, igual com els camins de la història, aquest connecta el món local amb les xarxes literàries i costumistes de Catalunya i el món. A l'aplegador de documents no li correspon jutjar la qualitat de les obres, sinó relacionar el nombre d'autors que han tractat sobre aquest fet des del punt de vista literari onze autors, cronològicament del segle XVII al XXI –Maria Albareda Vidal, Adolf Andreu Padreny, Josep Blanch, Jordi M. Bou Simó, Julio Bravo, Joan Carnicer, Marc Fusté, «Marquet de la Dona», Carles Monfar, Ramon Muntanyola, «Golfus de Tarraco» o Francesc Vicenç Garcia– destacar els temes en els quals s'ha fet incidència i, sobretot, posar-los en context i relació amb la creació, raó per la qual autors conques poden compartir escenari amb escriptors com Omar Khayyam, Marià Manent, Selomó ben Reuvén Bonafed... i llibres com el *Càntic dels Càntics*, *Les mil i una nits* o *El Kamasutra català*. *Mirall del fotre...* Altres escriptors, com Josep M. Poblet,¹ també disposen d'obra on l'amor s'hi mostra en les seves múltiples experiències i realitats, però sense una referència explícita, que nosaltres haguem sabut veure, a la comarca; d'altres autors, com Federico Urales,

- posen Barberà de la Conca, però igualment sense citar-la,
- en l'escenari d'amors anarquistes, com en la novel·la *Una víctima* (1934).²

- **Paraules clau:** literatura, parèmies, amor, erotisme, pornografia, cultura.

Introducció

La referència literària d'un poble és una altra font de coneixement general, detallista, divers i ric, que cal tenir sempre present. Documents notarials i literaris esdevenen reflex de llegats patrimonials tangibles i intangibles. Parlem de literatura en sentit ampli, atès que en aquest corpus s'hi han de relacionar les obres cultes o erudites, però també les diletants, l'oralitat, el cançoner, la gogística, les parèmies, el refranyer. Tot plegat és el que acaba quallant o revelant la imatge d'un caràcter amb perfil i nervi històric, religiós, folklòric i cultural. Per arribar a aquesta composició d'imatge, els pobles de la Conca de Barberà disposen de diverses i plurals referències literàries ja incorporades a la poesia, la novel·lística, la prosa, la paremiologia i la gogística,³ i estudis polivalents que posen en relació la literatura amb l'onomàstica, el paisatge, la botànica o la religiositat.⁴

En aquest corpus literari hi aflora tot allò que l'autor, la tradició popular i l'oralitat ha considerat de relleu destacar o conservar per qualche raó, descripció, originalitat o singularitat. Tanmateix, no coneixem cap autor que fins ara s'hagi atrevit a compondre, aplegar o publicar materials satírics o eròtics relacionats amb gent, fets o costums locals de la comarca. És un dèficit, no pas d'aquesta àrea geogràfica, només, sinó en general, de tot el país. En l'àmbit local existeix un cert pudor per afrontar el tema, de passar de l'oralitat intangible, a l'escriptura permanent.

No ocorre el mateix quan hom fixa la mirada en el camp de la literatura general, d'autors diguem-ne supracomarçals o universals. De fet, molts escriptors d'aquest o d'altres segles s'hi han atrevit, prenent el tema amb tota serietat, valor, força, detall i contundència. Només cal recordar Josep Maria de Sagarra, Lluís de Rialp, Vicent Andrés Estellés o Gabriel Ferrater, per citar exemples vius del darrer segle, per adonar-nos de com els autors han volgut i sabut incorporar

l'erotisme o la sexualitat en les seves produccions com un element més de creativitat, argument i vida. I encara, si volem recular en la història i arribar a les fonts de les cultures àrab i grecoromana, veurem que el ventall d'autors que usen de l'erotisme literari sense prejudicis s'amplia, s'hi expressa del tot natural i les obres salpebrades d'erotisme esdevenen una veritable pedrera d'històries i referències que avui, traslladades i adaptades, de fet, formen part ja de la nostra cultura, del tot assimilades.

Per a entendre aquesta crònica i compulsar-la, només cal remetre'ns a la poesia eròtica i pornogràfica del segle XVII o bé a l'antologia de la poesia eròtica catalana del s. XX, aplegada per J. M. Sala-Valldaura⁵⁵ per adonar-nos de com ha estat traslladat, fos o quiratat aquest patrimoni intangible. El catàleg de conceptes, descripcions, valors, interessos i gustos literaris actuals en matèria de sexe és receptor de la tradició universal, però alhora actua de radiador i s'expansiona amb la incorporació de noves variants que, molt sovint, no son estímulo d'interès amatori o concupiscent, únicament, sinó que en molts de casos són també un fons de crítica i sentit moral força contundent i argumentat. La denúncia, a vegades, també es vehicula a través de la ironia, l'humor o la provocació. La cultura és el gresol que a tot fa recepció, fon i transforma.

Oimés, resulta curiós constatar com la poca presència d'erotisme o sexualitat en la tradició literària local, en canvi, paradoxalment no es produeix a les arts plàstiques. Tenim exemples de pintors conques que han descrit i explicitat el cos humà amb sentit clarament eròtic, més enllà d'una translació anatòmica a la tela o el paper. Això ens podria fer creure que té més força la paraula que no pas la plàstica? Penso ara en les imatges femenines del pintor montblanquí Maties Palau Ferré, *La gitana de la pipa* o la *Noia i colom* (1964), d'un erotisme subtil però real, si ens fixem en la figuració i simbologia dels objectes representats, i penso també en els nus de Domènec Corbella, alçats a la frontera entre la mística i la voluptuositat sexual.

En el jardí de l'Edèn

En les arts amatòries tot comença amb encontres fortuïts i innocents, com en el cas dels adolescents *Dafnis i Cloe*, de Longos; en els ja adults de Katucha i Ivanovich a la novel·la *Resurrecció*, de Lev Tolstoi o en els més propers, cronològicament, dels adolescents de Colette a *El blat tendre*, una simple guspira, però que al poc l'oreig

primaveral atia, desperta la pruija, fa créixer el neguit, s'embranquen i bifurquen sensacions i emocions que no s'entenen, la veu es trenca i s'enrogeix, se sent la saba d'una força nova que puja i... hom és expulsat del jardí de l'Edèn per l'espasa flamejant de l'àngel guardià de la puresa!

Però no ens avancem, encara ens trobem a la primera fase de les arts amatòries, en l'escala platònica i per aquesta seqüència res més escaient que celebrar-ho amb versos i continuar després amb el text d'una novel·la romàntica i així anar evolucionant i madurant en la psique.

En el sonet XXXII del seu corpus poètic, Francesc Vicenç Garcia escriu sobre el decaïment i languidesa del jove amant inexpert que la noia troba assegut vora la font d'aigua, afectat del mal d'amors.⁶ D'aquesta composició cal destacar el clàssic recurs d'atorgar veu i sentiments a la naturalesa a fi de lligar-la al cor de les persones i accentuar i dramatitzar la seqüència que vol d'escriure's. Per això cal prestar especial atenció el vers final en el que hom recorre a la metàfora de la ceràmica i l'ànima dels amants, un recurs, com després veurem, abastament emprat des de l'antigor:

Per aygua anaba lo meu be un cert dia,
 y foch ardent per los seus ulls llansaba;
 y en los meus, ab que atent la contemplaba,
 umplir los cantis fàcilment podia.
 Lo raix de l'aygua que molt clar eixia,
 com qui li diu: «Regaulos», murmuraba;
 y cuand la delicada ma banyaba,
 la neu que va fonent-se pareixia.
 A un extrem arribi tant insufrible,
 y als raigs fogosos de sa bella vista
 tant se'm cremaba la ànima afligida;
 que pera mitigar lo ardor terrible,
 en un canti se entrà, restant la trista
 en ànima de canti convertida.

Efectivament, la idea de l'ànima i el fang de Vicenç Garcia ja es troba recollida en la Bíblia i, d'aquesta font, els poetes han pouat i elaborat versions a cor que vols. Només una mostra de l'ampli catàleg existent: el primer vers de la quarteta LXIV d'Omar Khayyam,⁷ nascut en el segle XI a Pèrsia, l'actual Iran, diu, «Senyor, tu has barrejat la meva argila, ¿jo què hi puc fer?»; més endavant,

en el segle XIV, Selomó ben Reuvén Bonafed, amb to de pregària s'adreça a Jehovà per a recordar-li la composició de la seva ànima, «Recorda que amb fang l'emmotllares / i que els instints del cor la fan pecar cada dia»; Marià Manent, en la seva lloança poètica del fang, acaba reblant el florilegi, «i dins l'argila immòbil i colrada / el buf de Déu entrà com la sement». L'escena bíblica pot ser il·lustrada amb la bella imatge de «la Creació de l'home», representada en el capitell de l'església de Santa Maria, de Montblanc.⁸

És bo de recordar aquestes cites per a fer veure i entendre com de connectada es troba la literatura de tots els temps, com circula entre pobles i com l'usen i adapten autors com Francesc Vicenç Garcia.

En aquest primer estat de la innocència, residents encara en el Jardí de l'Edèn, un altre prevere, mossèn Ramon Muntanyola, ens parla de l'amor, la gent i els pobles de la Conca amb belles i subtils metàfores. En referir-se al seu poble, l'Espluga de Francolí, li'n descriu un paisatge costumista en el que la vila representa ser una donzella que somnia:

De percala duu la brusa,
la faldilla de setí;
el seu llavi és la magrana
que s'esberla pel llamí.

Quan passava l'oreneta,
a trenc d'alba es deixondí,
i el seu somni de fadrina
al paisatge va florir.⁹

No és exemple únic. En al·lusió a Forès, Ramon Muntanyola gosa ser una mica atrevit i en la composició poètica hi posa un bri, només un bri, de bitxo i deixa que sigui la imaginació la que faci la resta:

El ventet de la devesa
t'alçaria el faldellí
quan pujaves de pagesa
falaguera, pel camí.¹⁰

Escenaris madrigalistes

Els passos o seqüències de l'amor han estat seguits i interpretats poèticament a la comarca per Carles Monfar, un «llibre de claredats» poètiques, com el definí Lluís Bertran Pijoan. La primera escena no pot tenir millor il·luminació que la lluna, ull espieta de tots els amors:

La Lluna s'ha amagat de gelosia
rera un núvol o boira mig errant
i espera melancòlica l'amant
per festejar.¹¹

En un quadre costumista ben popular al país fins fa només mig segle, l'evolució del festeig juvenil es troba custodiat sempre per carabines, germanes o amigues que acompanyen els festejadors per a que no es vagi més enllà de la mirada i de les mans. Tanmateix..., el festeig sempre acaba essent explorador, atrevit i picant, com podem seguir a través dels poemes costumistes del Dr. Adolf Andreu, especialment un que parla del festejador. Aquest mot tant pot fer referència a una persona com el lloc de vora la finestra que servia per encetar els diàlegs platònics dels enamorats. El metge poeta exhuma el vocable, li'n fa la petita història i acaba descrivint els processos i dificultats de l'amant per arribar al cos femení del delicte, que naturalment havia de fer-se en silenci i a l'hora foscant:

Era un festeig llarg i mut,
que només es delatava
quan, sense voler, esclatava
un sospir o un esternut.

No sempre però, aquest silenci es podia mantenir, en el procés d'anar del carrer a l'estable, el cobert, l'entrada de casa o, ja per nota, a la cambra encortinada de la donzella, però aleshores, el vell de la casa que està atent i ho percep, s'alça del llit

i amb passes ben calculades
i una verga de bon pi,
començava a repartir,
a tort i a dret, vergassades.¹²

Més endavant, en la seva «Glossa de maig», el poeta Carles Monfar fa sortir a escena els aimants, que apareixen pertorbats,

neguitosos d'alguna cosa que els passa i no entenen. El quadre s'explica en un marc camperol i a l'ombra d'arbres forts, robustos, ombrívols i olorosos:

Ara em mira i ara em besa
sota un roure i vora un faig.
De la coma a la devesa
somniaant no sé el que'm faig¹³

I dels prolegòmens, a l'acció, tímida encara, però resolta a seguir per aquest camí que els porta una química desconeguda fins llavors:

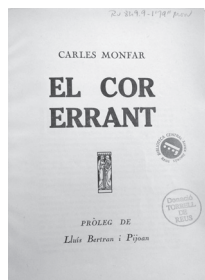
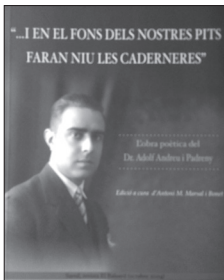
Prou somniar, que anant per la vida,
Amor, el bes propici és llaminer.¹⁴

I així, poc a poquet, s'aniran descabdellant els misteris de l'aprenentatge de l'amor fins arribar a ser-ne «mestre», com recordarà més tard Joan Salvat-Papasseit.

Amb tot, en alguns casos la forçada preservació de la puresa del cos podia arribar a l'extrem de mortificar la pròpia carn, ferir-la i evitar així tocar la noia per la qual hom se sent atret. Aquest és l'argument del conte de Maria Albareda, «El moliner d'en Prous».¹⁵ D'amors entre moliners i fadrines, un clàssic del ruralisme, la poesia n'és plena, i una altra mostra comarcal, però més agradable que la citada per Albareda, ens l'aporta Carles Monfar en el seu llibre *El cor errant*.¹⁶

Finament, la pèrdua de la innocència esdevé inevitable, un fet succeït de la manera més impensada, segons aquest altre quadre clàssic amb pastor, boscos i cantarelles que es mouen per l'escenari primaveral. Els versos següents els devem a l'Alfons Andreu, un metge que a més de medicines receptava versos d'aquest caire:

Fins que un dia imprevist, quan menys s'espera,
una pastora jovial i ardent,
del peu del riu cantant alegrement
pujà al bosc... i el tragué de polleguera.¹⁷

Esquerra:

coberta d'un llibre de poesia d'Adolf Andreu i Padreny

Dreta:

coberta d'un llibre de Carles Monfar.

La primera novel·la sobre la Conca de Barberà

I dels versos del rector de Vallfogona, del segle XVII i els del metge Alfons Andreu, de Carles Monfar, de mossèn Ramon Muntanyola i del pare Jordi M. Bou del XX, passem ara a la novel·la ruralista o costumista del primer quart de la vintena centúria amb l'obra *Maria Bellesguard*, de Julio Bravo.¹⁸ Aquesta novel·la va ser escrita pel metge Julio Bravo Sanfeliu (Saragossa, 1894-Madrid, 1987) i publicada per primera vegada a Madrid l'any 1923. Potser que aquesta sigui la primera obra que posa Montblanc com a escenari d'un fons argumental amorós, amb descripcions sobre la vida social i material de l'època a la Conca de Barberà. De fet, malgrat que hom sol catalogar aquest relat en el gènere de la novel·lística, hom pensa que seria més encertat posar-la en el camp dels dietaris i memòries, per tot el que es diu i per què, certament, el narrador ens està explicant uns fets viscuts en primera persona. Són els records d'un amor primigeni, candorós, innocent i net, el que mou l'autor a escriure l'obra.

Els fets argumentals són, efectivament, els amors desvetllats entre un jove estudiant de medecina, Julio Bravo i la montblanquina Maria Sanfeliu-en la trama argumental els protagonistes apareixen referenciats amb els pseudònims de Tristán Gai i Maria Bellesguard, respectivament. La història, com no podia ser d'una altra manera, té inici al peu del portal de Sant Jordi de la muralla montblanquina i el lector, a mesura que s'endinsa en el contingut de la novel·la, es troba amb paisatges que pot identificar perfectament a dia d'avui, amb topònims literaris que tampoc no li serà difícil identificar: Montflorit, que no és altre que Montblanc; Riuvell, el poble de Lilla; Sant Blai de la Roca, Fontscaldes i el santuari de la Verge de la Selva, el de la Mare de Déu de la Serra...

L'autor insistirà, una i altra vegada en la innocència i castedat de la noia i en la puresa de llurs intencions, però al capdavant la sang bull i el foc s'atia al menor oreig, de manera que en el capítol XIV de l'obra podem llegir: «Llegado a Madrid reanudé mis estudios con un entusiasmo y un fervor que no podrían explicarse de no estar excitados y sostenidos por el vivo fuego de un amor noble y profundo». Cap el final de l'obra, l'autor posarà el focus de la seva mirada en la cambra de la noia que descriurà amb tot luxe de detalls. Per a fer-ho, però, Bravo substitueix momentàniament la prosa que fins aleshores ha utilitzat i es passa al vers, perquè d'aquesta manera, creu, serà més fàcil arribar a la medul·la del sentiment amorós que vol expressar:

«Unos lindos visillos
que cubren la ventana
atenúan la luz deslumbradora
del sol. Hay una cama
-su cama virginal-
senzilla, angosta y blanca...»

Si reproduïm aquests darrers versos de la descripció de la cambra de la noia no és, només, per a revelar els neguits freudians subjacent a l'obra, sinó perquè aquests tenen a veure amb la darrera escena de la novel·la. Per a saber el desenllaç de la trama, però, el lector haurà de recórrer al llibre i ser ell mateix qui ho descobreixi. Hom tant sols pot avançar-li que esdevé tràgic; que té a veure amb la virulent pandèmia que afectà el món a inici del segle XX, la grip espanyola, i que el lector, per poc sensible que pugui ser, acabarà trasbalsat i amb el cor encongint quan el sàpiga. Els ulls i el cor s'enterboleixen, com en llegir el poema de la mort de l'escolà, de Francesc Vicenç Garcia, posats al cas.

A la rectoria: escriptori, ploma i tinter

Tractant-se, com en aquest cas, d'un aplec de cites sobre literatura, sexe i cultura, esdevé obligat posar accent als treballs que tenen origen a rectories, plebanies, cases rectorals, canongies, convents o monestirs de la comarca. Són indrets on la sublimació de l'amor humà i la castedat viscuda pels seus estadants fa que es revesteixin d'un aire de misteri, reserva i virginitat que atrau moltes e insanes curiositats, i matèria a novel·lar. Només cal que ens remetem a les narracions d'*El Decameró* o *Els contes de Canterbury* (s. XIV), per universalitzar i compulsar el fet.

Per que fa a la Conca de Barberà, un dels eclesiàstics escriptors més referenciats és mossèn Francesc Vicenç Garcia,¹⁹ el rector de Vallfogona, autor que tant pot fer-nos commoure amb el poema de l'escolà enterrat al fred sòl de l'església, fins a fer-nos saltar les llàgrimes, com abusar-nos amb els versos de la dama enamorada que guarda entre la tebior dels seus pits abundants els salms del rei David. En aquest punt cal fer un primer de tres incisos que es faran, per a recordar que al rei David li plaïa amb deliri recitar acompanyant-se de l'arpa i tant d'estima tenia a l'instrument, que en morir va voler entrar al cel amb ell sota el braç, llicència que de cap de les maneres va ser-li autoritzada per Pere, el sorrut porter

del Cel. En haver de desprendre's, doncs, de l'arpa, el rei David va llençar-la, contrariat del tot i aquesta va anar a raure a Vilaverd! És el que diu Joan Amades a la rondalla «Malorum, va dir el rei David i va llençar l'arpa»,²⁰ i deu ser veritat perquè hi ha proves, com més endavant s'aportaran. Tancat l'incís, tornem a la veu eròtica dels clergues poetes.

Vicenç Garcia no és l'únic eclesiàstic que tracta sobre temes de Venus i Cupido, és clar, sinó que arriba precedit i ben acompanyat d'altres il·lustres preveres de l'arxidiòcesi de Tarragona, com el canonge Josep Blanch, del segle XVII. Blanch era un home especialment galant amb les senyores, a les qui dedica dècimes que deixen entreveure un cert caràcter enamoradís, sense passar-se o anar més enllà de la paraula, però amb una certa llicència o marca blanca de l'amor subliminal, platònic, com correspon a gent d'hàbit. Alguna de les seves composicions tenen d'escenari el marc de les ribes del riu Francolí, com si aquest fos l'Arno al seu pas per la Florència dels contes d'*El Decameró*, al qual ja hem fet referència:

Molt ostenta de admirable
 en son tall llustre Teresa;
 puig tota llibertat presa
 te per lo hermós y lo afable.
 La prenda mes agradable
 de Cupido dihuen qu'es,
 y crech no menten en res
 porque es tan linda y briosa
 que Venus, del amor Diosa,
 la envejarà si la ves.²¹

Que siguin eclesiàstics-homes i dones- bons descriptors o conreadors de l'amor físic no ha d'estranyar ningú, i menys escandalitzar-nos. Per una part, en acceptar el celibat els religiosos sublimen les relacions carnals i, per altra part, no caldria sinó recordar que al capdavant són persones, que els seus estudis els ha portat a conèixer molt bé els clàssics grecs i llatins i que han llegit i s'han delectat en obres canòniques de la Bíblia com el *Càntic dels Càntics* de Salomó, per exemple. La lectura del *Càntic* era freqüent i gairebé obligada pels eclesiàstics. Els primers versicles d'aquesta obra, recordem-ho, parlen dels besos de la boca de l'amant i de les seves carícies, més dolces que el vi, mentre s'estableix un diàleg tendre i excitant entre dos joves amants i l'acompanyament d'un cor que va reforçant el

relat de cadascun dels actors. L'amant parla de la sulamita amb metàfores d'aquest caire:

Els teus dos pits són com dos cervatells,
com una bessonada de gasela,
que pasturen entre els lliris (Ct 4,5)

I més endavant és ella la qui parla de l'estimat, «blanc i vermell» (Ct 5, 10), a qui vol endur-se al camp per a fer nit en llogarrets tranquils, en masies, perquè l'amor sempre busca el seu acompliment, l'explosió final:

Jo sóc tota del meu estimat
i cap a mi ve la seva passió.
Que entri el meu estimat al seu jardí
per assaborir-ne els fruits saborosos! (Ct 7: 11-12)

Si féssim un seguiment analític de la poesia amorosa, laica o religiosa, composta pels eclesiàstics escriptors, trobaríem infinitat d'usos i aplicacions dels conceptes i metàfores d'aquest llibre bíblic. A la comarca tenim l'exemple del pare cistercenc Jordi Maria Bou Simó, amb un llibre que va intitular, no casualment, *Com la gasela...*, i on podem llegir poemes d'aquesta factura:

No hi ha res com l'estimar-se
sota el blau intens del cel.
No hi ha res com desfogar-se
dos amors fent un sol cor.

No hi ha res com el besar-se
contemplant el mar al fons.
No hi ha res com escoltar-se
a l'escalf del sol rogent.²²

En aquest punt cal corregir un dèficit de gènere i parlar del món eròtic femení, perquè sovint la literatura, com en altres camps, s'oblida de les dones, les relega a purs objectes de plaer. Sembla que la tendresa i la concupiscència només sigui masculina, però no. Per això, en aquest escenari de l'erotisme, s'escau recordar una obra d'interès humà i literari notable, com és el cas de Marianna Alcoforado, monja portuguesa del segle XVII que des de la seva cel·la claustral escriu i adreça cinc cartes d'amor a Monsieur de Chamilly, el seu objecte i receptor d'amor.²³ Només és un exemple general, posat aquí per a poder-nos preguntar, tot seguit, per què a

la Conca de Barberà, amb tants antics i refinats convents i monestirs femenins com hi ha hagut, casos semblants no s'hagin pogut donar? Per què no es poden haver donat aquí casos com el d'aquesta defraudada monja portuguesa? Caldrà remenar papers i més papers, perquè segur que alguna cosa hi deu haver...

Amb caplletra il·lustrada i pa d'or

A l'hora de parlar de l'amor els religiosos escriuen el concepte en majúscula, una caplletra miniada sobre un fons de pa d'or: s'estan referint a Déu o qualche divinitat. El monjo cistercenc de Poblet, Jordi M. Bou, seguint la pauta del llibre dels *Càntics*, comença així el seu poema «L'amor és la vida»:

Sento eixamplar-me el cor al Bes diví,
l'amor d'Amor el bressa.
No podent tanta dolçor resistir
al Cor de l'Espòs es vessa.²⁴

Però com a persones sexuades que són, no solen oblidar la diversitat de manifestacions que té l'amor i escriuen igualment sobre l'amor humà, llurs experiències i sentiments que no sempre poden ser sublimades, com més endavant veurem.

Una altra cos físic de l'amor

L'amor s'expressa entre persones o es canalitza vers les altes claredats del cel, cap a la divinitat, però atès que moltes vegades la literatura dona cos i sentiments a la naturalesa i a les grans construccions, perquè no parlar de l'estima corporal, físic, als pobles? Hem vist que Francesc Vicenç Garcia i Ramon Muntanyola posaven humanitat física a pobles de la Conca i ara veurem, en un poema que justament va intitular «I l'amor a les viles velles...!», com Carles Monfar reprèn el tema i ho visualitza, posant orelles als murs i parets del poble atorgant-los-hi la capacitat de pensar i somniar, com un cos viu -aquesta humanització física del poble resulta freqüent, sobretot, en la literatura romàntica i ruralista, i en tenim exemples a dojo.²⁵ El poema de referència de Monfar, que ara reproduïm, té com epicentre la Conca de Barberà i fou dedicat al prevere montblanquí Pau Queralt Gaya:

Viles velles que ara oïu
ran a ran de la riera
la sonora veu del riu
entre el canyar i l'olivera.

Viles velles del camí,
 adormides, somnioses
 per l'oreig suau i fi
 i el cantar calmós d'aloses ²⁶

S'escau, en tractar aquesta tipologia d'amor físic als pobles, recordar que un excés de localisme deriva en xovinisme i que en psiquiatria existeix el terme agalmatofilia com a descriptor del desig sexual de la persona respecte les estàtues. Una parafília, certament, però abundantment recollida igualment en la literatura des d'Ovidi, com a sinònim de pigmalionisme o la cerca de la dona perfecta a través de les representacions escultòriques. Rainer Maria Rilke, en la seva cançó de l'estàtua ens recorda que ella, la representació de l'ésser estimat, sent nostàlgia del córrer de la sang i que un dia tornarà a la vida; per la seva banda, Carles Riba, a *Salvatge cor*, escriu en el poema XXII que el misteri de l'estàtua «és que tu ets i nosaltres només / vivim». Aquest és el desig de la poesia que tracta sobre l'amor als pobles: que la sang de la vida i doncs, d'un cos de pedra, visqui eternament com nosaltres l'hem conegut i estimat, en carn viva.

La pedagogia moral dels goigs

Els goigs són composicions poètiques musicades que tenen per objecte lloar les virtuts i valors dels sants i santes reconegudes per l'Església, que d'aquesta manera són posats com d'exemple i imitació per qualche raó. Aitals composicions són reflex d'història, religiositat i folklore, sovint vinculades o relacionades amb escenaris locals, raó per la qual el caràcter de l'advocació esdevé de proximitat i amb un fons moral predicat a les cobles que tothom entén. En aquest cas, prenem nota i subratllem aquells aspectes de conducta i educació moral dels goigs que atenyen la sexualitat.

Pel que fa a la puresa, hi ha un discurs que promou l'educació dels infants des del bressol, i el millor exemple que apareix en els goigs de la comarca són els dedicats a sant Bernat de Claravall, venerat al monestir de Poblet. Una estrofa d'aquesta cançó «alada», composta per Josep Masson Andreu, segons la versió publicada el 1990 que maneguem, respecte la preservació de la puresa diu:

Vostra mare Santa Aleth
 vigilava la infantesa
 perquè fóssiu en puresa
 l'assutzena de l'indret

L'exemple clàssic i recurrent de la virtut perduda, més tard recuperada mitjançant el penediment i el favor de la gràcia divina, és el de Maria Magdalena. A la capella del pati de l'antic castell de Santa Coloma de Queralt s'hi venera l'advocació i una versió de 1994 dels seus goigs, relaten així el cas evangèlic:

Amb la vida llicenciosa
com vós he ofès el Senyor:
Ai, Magdalena sortosa,
qui tingués vostre dolor!

Un altre exemple de la gogística aplicada a la moralització i la sexualitat el trobem a les cobles dedicades a l'advocació de sant Cristòfol, venerat a l'església de Vallfogona de Riucorb. La versió que ara utilitzem, de l'any 1993, explica el mètode utilitzat pels esbirros de l'època per a fer caure en pecat el portador de Crist. una de les seves estrofes:, diu així:

Lloguen dues males dones
per fer-vos caure en pecat
que vós amb raons molt bones
heu convertit i salvat...

No cal dir que aquests goigs no solament es canten, sinó que sovint, en el sermó de l'onomàstica o en qualsevol altra circumstància adient, es comenten i s'expliquen per tal que la pedagogia moral calí en el sentiment i l'acció dels fidels.

Els eròtics contemporanis

En aquest context resulta interessant destacar la recent publicació d'un llibre de Joan Carnicer sobre sexe i independència que, segons el seu autor, és el camí idoni per arribar a la llibertat plena, tant personalment com col·lectivament, *A la independència pel sexe*.²⁷ A la Catalunya independent a través del sexe!, es diu, com en una proclama del Maig Francès del 68. El poeta, d'Altafulla, basteix aquesta obra amb grans dosis d'humor, sarcasme i l'erotisme més explícit i en la que hi fa participar sis viles escollides de la Conca de Barberà: Blancafort, Conesa, l'Esplugu Calba, Passanant, Solivella i Vilaverd. Els versos del llibre no és que hagin de transcendir mes enllà de l'anècdota o la curiositat, sobretot perquè els pobles relacionats hi són posats més per la necessitat de rimar que no pas pel fet que

s'explica tingui a veure amb qualche tradició, realitat o costum local. Això cal remarcar-ho, perquè en altre tipus d'obres aquesta relació hi és del tot inherent, com en el cas de les composicions de mossèn Ramon Muntanyola quan escriu poemes en funció de realitats físiques o intangibles, psicològiques o espirituals, històriques, del lloc referenciat, bé sigui de pobles, esglésies o ermites, com hem pogut veure en la mostra ja exposada.

El primer poble de la Conca que apareix en l'esmentat llibre de Joan Carnicer, és Blancafort, que l'autor escull com a escenari de les lluites amoroses que s'esdevindran en desenvolupar l'argument. A tall de pròleg, el poeta apunta:

Entretén-te fent la cort
molta estona a Blancafort.

Del preludi, que sempre acostuma a ser amorosit i suau, de mitja llum, preparatori, d'afinament musical, passem ara a l'execució de la *suite*, on els instruments comencen a trempar amb els distints moviments que marca i promou la partitura i l'habilitat dels dits executors. En aquesta seqüència l'autor descriu l'estat passional de la fembra, que per raons de rima no pot ser d'un altre lloc que de Conesa:

Quina dona més encesa,
la que és filla de Conesa.

El moviment orquestral del preludi ens ha introduït a la suite i ara aquesta pren força i s'enarta en els paisatges oberts de l'Espluga Calba a l'hora canònica de matines, quan els ocells comencen a refilar i cantar al dia, que ja s'intueix alegre i excitant a través de la llum diàfana del llevant:

Per fotre un casquet a l'alba,
ves de nit a Espluga Calba.

Tota bona composició precisa de temps per a la seva execució. Les presses mai no són bones, menys encara en aquests delicats i personals afers, doncs cal que hom es deliti en els compassos, la melodia, els ritmes, el temps... En aquests casos es pot parlar de pizzicato, d'un *allegro ma non troppo*, d'una ària, d'un solo o amb cor i dansa d'acompanyament, segons partitura, gustos i possibilitats orquestrals... fins arribar a la culminació de l'obra amb l'esclat final, l'orgasme, l'èxtasi o el nirvana. Per aquest acte de cloenda

Joan Carnicer posa els dos temps extrems d'execució del combat amorós, el tempo alegre i el tempo lento, en pobles força distants en quilometres però propers en la rima, un, a la Selva del Camp i l'altre a Passanant:

Si el vols ràpid com el llamp
tria la Selva del Camp
i per fer-ho tot xiulant,
res millor que Passanant.

I ja que hem al·ludit als gustos de com executar la partitura, amb qui, com, quan i en quines obertures i tempos, per a il·lustrar-nos sobre la qüestió hem d'accedir a dos pobles més de l'aplec, un d'ells de la Conca de Barberà. Si aquesta pràctica que s'explicarà suara ens assembla rara o estranya és que no haurem tingut el gust de llegir clàssics en la matèria com el *Mirall del fotre*, manual sexual anònim del segle XIV, on de més verdes en maduren.²⁸ Però tornem a l'obra de Carnicer i descobrim aquesta insòlita manera de fer-ho:

Per provar-ho per l'aixella
hi ha Vespella i Solivella.

Respecte a la qualitat, consistència i característiques del sexe, en aquest cas el femení, Joan Carnicer hi estableix una metonímia que troba parangó en la rondallística de les dues ribes mediterrànies, l'occidental i l'oriental, com el lector interessat podrà comprovar en el corpus literari, posats al cas, de *Les mil i una nit*, ara traduïdes de l'àrab al català per Dolors Cinca i Margarida Castells. Ens referim a les figues, i no pas a les vegetals de geniva de mort:²⁹

Són aspretes com el gerd
a Puigverd i a Vilaverd.

En síntesi, l'argumentari i l'estilística d'aquests rodolins de Joan Carnicer són de forment popular, directes, inspirats sovint en la rima fàcil i la finalitat narrativa del concepte sexual. Per bé que no sempre publicades, de mostres similar l'oralitat n'és plena, i arreu. Vegem, per exemple, aquests paredats de pobles de Girona que trobarien la seva correspondència en els exemples conuencs ja citats:

A Palafrugell
li abaixes la pell
i quan sou a Roses
pel cul te la poses.

Però està clar, aquest florilegi restaria coix si no hi incloguéssim la capital de comarca, la ducal vila de Montblanc, que també disposa d'alguna referència eròtica en literatura. El poema que ara s'escau reproduir porta el títol de «Cuniculis officium» i apareix signat per «Golfus de Tarraco», pseudònim d'un il·lustre escriptor de la ciutat de Tarragona que ha treballat, i força, en l'inventari de cases de barrets de la província, és a dir, dels gairebé dos-cents pobles de la demarcació, inclosos els de la Conca de Barberà:

«¡Oh! Isis, Minerva, mi Palas Atenea,
 mujer de Turena, también, ¡oh! vos, señora;
 ¡oh! niñas de Montblanc y sus alrededores;
 ¡oh! y mil veces ¡oh! mulata del Hawaii,
 cuyos carnosos labios jamás olvidaré;
 ¡oh! rubias y morenas de la Riojana oscura;
 ¡oh! bellas cortesanas, diosas todas:
 guiad, si no es molestia, con firmeza
 esta para celebraros mi mano».³⁰

Aquesta mostra de versos i rodolins de temàtica eròtica referida a pobles de la Conca de Barberà, i les parèmies que ara seguiran, no pretén tenir cap més valor o interès que el de la normalització literària, ampliant, a la sexualitat més primitiva o natural, tots aquells altres components ja assumits i expressats d'una societat, bé siguin culturals, històrics, econòmics, religiosos o psicològics per acabar dibuixant, amb major precisió i nitidesa, la complexitat de l'ésser humà.

Del conjunt de referències literàries fins ara exposades crida l'atenció que gairebé totes elles facin referència a la dona, fet que evidencia que les obres són escrites o transmeses exclusivament pel gènere masculí. Per altra banda, cal creure que amb aquesta sèrie literària es trasllada a la literatura local el que en la general ja és habitual, acceptat i celebrat. Finalment, convé tenir present que el sexe és un llenguatge corporal de caràcter universal, indispensable per la reproducció i la vida i, per això mateix, l'execució ha de ser una acció agradable, imaginativa, variada, plaent i divertida, com així ens ho mostra sovint també la literatura. Si ara prenguéssim cadascun dels rodolins citats en l'obra de Carnicer, per exemple, i féssim literatura comparada, arreu trobaríem equivalències a dojo amb les quals desmitificar tabús personals o locals. En aquest sentit, hom té ara al magí obres tant diverses i disperses com el corpus de literatura eròtica llatina i el cançoner mallorquí aplegat per Gabriel Janer Manila, amb

força metonímies sobre denominacions de sexe, còpula, aprenentatges amorosos i relacions carnals fetes sempre amb gràcia i un humor desenfadat.³¹ Certament, no podem oblidar el transvasament existent entre l'alta cultura i el món quotidià, l'adaptació popular dels clàssics al folklore local. En són mostra els llegendaris, els goigs santoral, el cançoner i el refranyer, com tot seguit veurem.

Refranys, parèmies i rodolins sexuals

La bona paremiologia té la gràcia i capacitat de fer-nos veure, amb quatre mots ben ajustats i construïts, com si fossin les pinzellades d'una caricatura, una imatge que a vegades pot ser complexa de representar o explicar d'una altra manera. A la Conca de Barberà de cançons i refranys de caire eròtic o sexual n'hi ha, més o menys amagades, inspirades sempre per la rima fàcil del topònim local, com hem vist en altres exemples i comarques, formades molt freqüentment en motllos que també troben equivalències a d'altres pobles fora regió. L'any 1994 en vàrem recollir unes poques, aprofitant que aplegàvem materials per altres temes d'investigació. A destacar el fet que les persones que aleshores ens informaren mai no ens digueren les del seu poble, que a nosaltres ens calia esbrinar en enquestes a localitats que no fossin la seva. En això se seguia el mateix patró de silenci local de quan es parla dels atacs iconoclastes i les morts de la Guerra Civil espanyola, o en parlar dels malnoms o sobrenoms en el camp de l'onomàstica, sempre que hom els consideri de poc o mal gust, o bé ofensius.

Les parèmies han de ser incloses en el gènere de la literatura oral, amb un valor afegit per l'antropologia. Hem trobat referències de caràcter erotogen als municipis o llogarrets de Barberà, Conesa, l'Espluga de Francolí, el Fonoll, Forès, Guialmons, la Guardia del Prat, Montblanc, Passanant, Poblet, Rocafort de Queralt, Solivella, Vallfogona, Vilabella, Vilaverd i Vimbodí. En total són setze els nuclis o llogarrets de la comarca amb referència de caràcter sexual –la Conca de Barberà actualment compta amb vint-i-dos municipis– i els temes específics amb correspondència sexual que expliciten es troben relacionats amb 1) la bellesa femenina, 2) el vi i 3) els òrgans reproductors.

A Barberà de la Conca, quan una dona té els pits molt grossos, hom diu, «Quins macabeus», en al·lusió al tipus de cep que dona un raïm de gra mitjà, blanc i molt dolç –l'origen del nom el trobem en el llibre dels *Nombres*, que cita aquest cep en la descoberta que fan

els exploradors en l'intent fallit d'entrar a Canaan: «Arribats a la vall d'Eixcol, van tallar una sarment amb un raïm tan gros que l'hagueren de portar entre dos en una barra» (Nm, 13, 23). A Barberà també es diu, «La dona borratxa i el vi al celler, no pot ser», que al Camp de Tarragona té una variant: «Dona borratxa i bóta plena, no pot ser».

A Santa Coloma es parla d'«alçar la petrinca», segons recull Maria Albareda en el seu estudi de frases, parèmies i vocabulari comarcal. El mot «petrinca» no apareix en els diccionaris normatius de la llengua catalana ni a l'obra d'Alcover-Moll, però equival a alçar la bota, porró o got per a beure. Una imatge familiar i noucentista d'«alçar el colze», una altra versió del mateix refrany, il·lustra un dels menjadors de l'Hostal del Senglar, de l'Espluga de Francolí, pintada per Lluçia Navarro.

A Guialmons hem escoltat dos refranys, amb variables, vinculats al sexe: «menjar, beure, posar i treure»; «calents com a gossos», «calenta com una gossa», «gossa calenta», «gossa en zel» i «moguda» —aquest darrer mot no es troba recollit en cap diccionari català amb el sentit d'excitació sexual i és sinònim de zel.

Respecte Solivella, hem aplegat dos parèmies referides a la sexualitat: a Solivella, qui no és puta és vella» i, a «Solivella, cul i mamella». El patró dels dos rodolins són universals, facilitats per la rima del topònim amb l'element erogen. Ambdós tenen correspondència amb moltes altres dites catalanes-«la dama Farella, / puta de jove beata de vella»-, però el segon, sobretot, és molt popular al Camp de Tarragona quan hom vol expressar un sentit de pobresa absoluta dient que només «te la dot de Cubelles, cul i mamelles».³² Això sí, la parèmia es pot complementar dient que tothom te una gràcia molt especial, conceptualada arreu del país, «la que a tots s'han donat / mans a terra i cul foradat».

Posats en aquest camp, no serà envà recordar uns versos del ball parlat de sant Pere Ermengol, de la Guàrdia dels Prats, els que al·ludeixen al fixament per les glàndules mamàries, que ja es percep en la vida dels nodrissos:

«Todas las amas de leche
lo dejan por genio malo,
porque les muerde las tetas;
en fin, hace mucho daño».³³

També són dues les parèmies referides al poble de Vimbodí, en aquest cas relacionades amb el rentat de cara de les fadrines que fan amb el fruit de la vinya: «A Vimbodí, noies maques i bon vi» i, «les xiques de Vimbodí es renten la cara amb vi». Refranys que

d'una manera semblant també es diuen a Constantí, al Camp de Tarragona, facilitades per la mateixa rima. A l'Espluga hem trobat una variant d'aquest camp semàntic que diu, «a Espluga de Francolí, faldilles i bon vi». I un darrer refrany que vincula la dona i el raïm, amb un cert caràcter de moral victoriana, «Les noies de la Guàrdia diuen que no els hi agrada el vi, però al darrera de la porta se'l foten amb un tupí».

Ja es veu, doncs, que el vi té bon predicament a la comarca, reflex d'una tradició en el treball de les vinyes i l'elaboració d'alcohols de primera qualitat. Mossèn Ramon Muntanyola havia relacionat diversos pobles conquencs amb el fruit dels ceps. En referir-se a l'Espluga de Francolí, per exemple, parlava «d'uns carrers olents de vi», i en al·ludir a Pira, diu que «Més que l'aigua de l'Anguera / t'interessa el vi de graus». En d'altres poemes Muntanyola casa pobles de la Conca amb el raïm o la verema de manera genèrica, però al capdavant amb la mateixa intencionalitat: Prenafeta la cita en «la plega dels raïms»; a Rojals diu que no li «granen massa les vinyes» i de Senan, que «reulles vinya i sembrat».³⁴ Posats en aquesta indústria no són d'estranyar els versos d'Arnoldo, declamats en una escena del ball parlat de sant Pere Ermengol de la Guàrdia dels Prats:

«A una cuba de vino
a todo hombre comparo,
si el vino és dulce y fuerte,
muy pronto está rematado».³⁵

Atès el camp semàntic d'aquest apartat, hom no es pot estar de transcriure, en un segon incís, la quarteta XCLIII del poeta persa citat anteriorment, Omar Khayyam, quan en un mateix sentiment fon amor, mort i resurrecció a través del fang, que demà potser serà pastat amb la nostra mateixa carn i que aleshores potser prengui forma de càntir o copa:³⁶

El dia que m'agenolli als peus de la mort
i m'arrenquin de soca-rel l'esperança de viure,
vetlla perquè del meu fang només facin càntirs.
Potser si els omplen de vi, llavors ressuscitaré.

Com que sempre han tingut bec les oques, hi ha refranys que al·ludeixen a la promiscuïtat, sobretot a la que no fa gaires distincions entre carn i peix, és a dir, entre mascle o femella. En aquesta qüestió la gent de la comarca sentència amb una frase contundent,

«Fer-se petar Poblet i Santes Creus», hàbits blancs o negres. Una variant de la dita, en aquest cas de caràcter neutre, seria «Remoure Poblet i Santes Creus» (remoure-ho tot) o «Costar Poblet i Santes Creus», (costar molt).

En parlar del sexe femení, a Barberà es diu que és «bestiar escuat»; el seu caràcter però, és molt fort, singular a la comarca, com recorda aquest altre refrany, «Dona de Barberà i mula de Prades, quan entren a casa baten les cames»; a Santa Coloma diuen que «les dones són com l'arengada, tot és bo menys el cap».

Els sinònims locals per a referir-se a la vulva, similar arreu del país, són: poma, pelut, conill, civadera, patata, figa, codony i forn.

Pel que fa als òrgans sexuals masculins, hom utilitza els mots verga, redolta, vit, garrofa, nap, pardal, fava o fuet.

Respecte l'home efeminat o invertit, es parla de «doneta», «semblar una doneta», «mig home» o «mitja dona», «un calcetes» i, com a d'altres indrets del Camp de Tarragona i Priorat, també es parla de «mascle foradat» en referir-se a una lesbiana.

La mida del penis- deu ser força important, almenys en l'imaginari de l'erotisme general perquè aquest és un tema que recull el refranyer de distints pobles i te a veure sempre amb qui la fa (o té?) més grossa. La història ve de lluny: a Milmanda, de Vimbodí i a la plana d'en Pau, de l'Espluga de Francolí, van ser trobats diversos amulets fàl·lics ³⁷ de l'època de la romanització de la Conca, objectes que ja ens informen sobre atributs, formes i mides del penis amb un sentit inequívoc de fertilitat i lascívia. No serà envà recordar en aquesta punt, i hom es permet fer un darrer incís, que Heròdot, en la seva *Història*,³⁸ explica com els egipcis veneraven el fal·lus, que duïen en processó solemne pels carrers, una pràctica que fou copiada i traslladada a l'Europa renaixentista de les ciutats, i dels pobles. Però tornem a la Conca de Barberà i vegem que s'hi diu al respecte:

Els de Montblanc la tenen gran,
els de Vilabella com una estella,
a Vilaverd, freda i de lluert.

Hom creu que, per reacció i tenint la rima del topònim a favor, altres pobles han continuat la competència en l'escalada de les mides fàl·liques ampliant la corrandà amb afegits del to següent:

Per grans, les de Passanant...,
però a Forés, encara més!

Respecte a aquest darrer poble, també hem sentit dir, «A Forès, dues portes per no res. «Ningú no ens ha sabut donar resposta convincent del significat de la frase, però és plausible creure que al·ludeixi a la separació de sexes que pressuposa l'obertura de les dues portalades del temple, una per a les dones i una altra per als homes, però que al capdavant no serveixen a l'objectiu divisorí pretès perquè a l'interior tothom acaba ajuntant-se, bé que sense mescla de gèneres.

Una altra cançó que recull elements sexuals a la comarca, aplegant diversos pobles, és la referida a la producció o artesanía dels seus obradors, amb un final no feliç a causa de la censura, com veurem tot seguit amb la recuperació del text original:

Rocafort per al safrà
Vallfogona pels codonys
i per bons porrons, Fullea.³⁹

Així és com ho recullen els corpus refranys de la Llibreria Millà, aplegats als anys seixanta del segle XX, però hi ha altres versions, no publicades, no sabem si per pudor, ignorància o censura, que canvia radicalment el darrer vers i, en lloc del poble de les Garrigues s'hi introdueix el llogarret de la riera de Forès i els bons porrons passen a esdevenir uns simples i pelats collons. El vers final de la cantarella resta així:

i per collons, els del Fonoll

Atesa la cronologia del recull, hom pot garantir que aquesta versió eròtica pornogràfica no té res a veure amb el caràcter naturista i nudista del poble del Fonoll que va començar a formar-se a les darreries del segle XX. Són coincidències, vet a saber fruit de quins conjurs.

Finalment, a Conesa, d'un fadrí ben plantat sense parella es diu que té «bona pala sense forn». Potser per esbrinar el significat d'aquest refrany calgui recórrer a la definició que es fa d'una persona excita, libidinosa, al Camp de Tarragona: «més calent que la pala de forner». Forn esdevé sinònim de vulva i pala de penis i la mateixa idea la trobem en *El Decameró*, de Giovanni Boccaccio, on el forn és l'infern i la pala el dimoni, segons la coneguda escena del frare que vol tancar el dimoni a l'Infern.⁴⁰

El ball: de salt en salt i de pet a l'Infern

Pot ser que algú trobi estranya la inclusió del ball en un recull sobre literatura, sexe i cultura, però aleshores és que tampoc no coneix la història. Balls i danses han tingut, i tenen, una connotació erògena del tot inqüestionable. No importa època, geografia o coreografia, el component sexual sempre hi és intrínsec, per bé que en alguns períodes l'efecte es trobi més o menys dissimulat, aigualit o bé mostrat explícitament en la lletra i la música. Per això els reformadors catòlics l'han combatut com un mal a extirpar i d'ací la seva prohibició, persecució i control. Els manuals de formació i educació dels segles XVIII a XX hi fan referència, com també la predicació i la moral religiosa, contrària als tocaments, amb una inquisició especial sobre la dona, qualificada «d'esca del pecat» –diu el refranyer que «a la dona a ballar i a l'ase a bramar, / el diable els ho degué ensenyar». Els moralistes de sotana deien que de salt en salt, és a dir, de bot en bot, es pot sortir de pista i tot d'una caure directament a les calderes de l'Infern. No sabem si tot això ho va tenir prou en compte Núria Medrano en elaborar el recull de balls, orquestres i músics de la Conca de Barberà, però la memòria de les prohibicions i algunes versions musicals, resten vius exemples del cas encara avui.⁴¹ Vegem ara algunes mostres de l'aparició dels diables, menys simpàtics que els coneguts dels Pastorets i en uns altres escenaris.

En un ball parlat de la Mare de Déu del Tallat, santuari emplaçat al límit de les comarques de l'Urgell i la Conca de Barberà, un dimoni burlleta al·ludeix, precisament, a la vestimenta excitant de les noies amb aquestes termes de caràcter misogin:

He de dir a les fadrines
que vesteixen tant estret,
que és una gran indecència,
ja ho pagaran al infern.⁴²

Modernament, aquesta quarteta tindria equivalència amb la que escriu, l'any 1957, el metge Adolf Andreu, de Sarral, però sense criticar-la, ans el contrari, reconeixent-la com un valor positiu d'economia tèxtil:

La minifalda que un dia
trastornà els nostres sentits.
Drapets curts, xics i esquifits
però de gran força expressiva.⁴³

I encara sort que, en ambdós exemples citats, pot parlar-se de vestit, per indecent o mínim que aquest pugui ser a ulls de l'avern, perquè en d'altres santuaris, com el de la Mare de Déu de la Bovera, a Guimerà, les peregrines que hi acudien ho feien gairebé en conill, segons Joan Amades: «ningú no podia anar cobert de cames ni de cuixes, i antigament les dones duien els pits penjant i al descobert».⁴⁴ Aital costum no té altre sentit que el de la fecundació de la terra, com ja hem vist anteriorment amb l'exemple del fal·lus de bronze de Milmanda.

El diable pren paper en molts dels balls parlats de la regió, personatge inquietant i inquiridor, sempre en vetlla a la cerca d'incauts, com també trobem en el ball de Sant Martí de Vilaverd, temps ha representat en la seva onomàstica, en el mes de novembre.⁴⁵

Un altre d'aquests balls amb connotacions eròtiques era la Turururura, que s'havia ballat a l'Espluga de Francolí. El folklorista Josep Bargalló recuperà uns versets de la dansa primitiva que més tard, paradoxalment, acaba aplicada a un joc de nenes:

A la plaça de la Llana
s'hi n'hi havia una gitana
que ballava la Turururura,
albercocs i figa madura.⁴⁶

La referència a la plaça de la Llana revela la procedència de la cançó, Barcelona, des d'on s'aniria escampant pel país. Aquest ball és exemple d'una dansa amb connotacions sexuals, però que acaba essent aigualida per la censura o la repressió i, finalment, executada per la canalla més innocent, els infants de comunió. Els antropòlegs ens han descoberts molts altres casos i exemples similars d'aquesta reconversió o adaptació cultural. En literatura tenim exemples com els contes de la Caputxeta vermella, la Blancaneus o la Ventafocs...

De diables, bruixes i caralls

En aquesta relació de literatura, cultura i sexe, tampoc no hi podia faltar la presència de diables i bruixes, éssers màgics que com tothom sap tenen una forta connotació sexual, tal i com han assenyalat estudiosos de l'alçada de Julio Caro Baroja o Cels Gomis,⁴⁷ per posar dos exemples de cultures i geografies distintes. Escombres, ungüents, pocions, elixirs, herbes, mandràgores, naips, conjurs i oracions són conceptes que van associats al món de la bruixeria i a la convocatòria d'aquellarres, però més humilment també a simples

formules per a flirtejos amorosos, aconseguir els favors de les veïnes més maques, corrompre algun jove de bona planta i pala, fer perdre les honrades viudes i, en tant que es pugui, saltar els murs claustrals i penetrar a les cel·les de convents i monestirs.

Ja hem fet sortir a escenari el diable, i n'hem parlat com a temptador de la puresa, en els balls, però el protagonista té altres papers a interpretar. Si les fúries de l'Infern temptaren Jesús, què no havien de fer amb els pobres mortals? A la comarca hi ha un exemple, ben provat, de la presència i acció del maligne, quan el dimoni va a trobar Pere Ermengol per a fer-lo caure en la libido:

«Deja la meditación,
correas, rosarios y libros;
déjate de oraciones,
disciplinas y cilicios;
déjate de mercedarios,
déjate de frailecillos,
vale más un buen casado».⁴⁸

I del diable a la bruixa. A la Conca de Barberà de bruixes es veu que també n'hi havia, temps ha i un dels llocs i paratges més escaients per a executar el seu paper d'actora principal era Santa Coloma de Queralt, potser per a contrarestar la religiositat que inspira la seva onomàstica urbana. En un dels teatres principals on la bruixa s'hi apareix, o que hi deixa empremta física, és a la divisòria termenal de Santa Coloma amb Aguiló, on es troba una pedra deixada allà quan la construcció del pont del Diable de Martorell, atès que al punt que tocaven les dotze, el maleït ésser que la transportava va haver-la de deixar caure i fugir cames ajudeu-me, d'acord al pacte d'obra de construcció.

A les bruixes algú les ha vist també volar pel cel comarcal cavalcant en llargues escombres que no són altre cosa que potents i durs caralls.

Pedres fites i caralls sovint es troben associats i n'hi ha, com els del massís de Montserrat, que tenen compulsa en la història de la literatura eròtica des del *Satiricó* de Petroni fins a *Cien años de soledad*, de Gabriel Garcia Márquez, on la natura havia dotat alguns dels homes de Roma i de Macondo d'un penjoll de característiques descomunals!, però potser no tant com a Forès!, dirien a la Conca.

A Solivella, caralls, bruixes i pedregades es troben relacionades en aquest refrany:

A Solivella les bruixes,
d'on surten les pedregades.⁴⁹

A l'acció de les bruixes també s'hi solen vincular, efectivament, les maltempsades, pedregades i ventades que poden malmetre les collites quan aquestes són al punt de recapte.

Un altre escenari comarcal d'estada i irradiació màgica per les bruixes és l'ermita de Mongoi, a Vilaverd, on s'hi guarda o s'hi guardava, un bocí de marbre que tenia la virtut de curar les febres perquè al seu costat s'hi havia trobat la imatge d'una Maredeu-a prop de l'arpa llençada pel rei David, en no poder-la entrar al Cel, prova d'autenticitat que anteriorment havíem promès aportar. L'antídot contra bruixeria i luxúria, que sempre hi van aparellades i sumades a d'altres ingredients tòxics, només pot ser una avocació mariana.⁵⁰

Alçades en rocams o paisatges enlairats, capelles i ermites esdevenen llocs de domini òptim per al conjur, desafiant d'aquesta manera la possible acció dels éssers malèfics que habiten boscos, coves i espais siderals. Per a contrarestar el poder d'aquests personatges, no hi ha res millor com alçar la veu d'anatema des d'un comunidor i encomanar-se a una advocació religiosa, efectivament, de caràcter marià:

De parteres i malalts
sou l'alivi i per secada
l'Illa, la Riba i Rojals
vos han pres per advocada.⁵¹

En aquests escenaris de la imaginació tampoc no resulta estrany trobar-se a la Vella Moixa sobrevolant l'èter de la Conca de Barberà. Com si es tractés d'una endevinalla, els xiquets diuen que aquesta no és dona ni senyora, que no te cos però petardeja, fa tronar i llampegar com una bruixa i és dona amb poders i males arts... Heus ací l'ésser estrany que ara es fa i ara es desfà, què és? Qui ho sàpiga que respongui. La boira i el núvol!, és la resposta a l'endevinalla, diuen els infants, i li posen el nom de la Vella Moixa. Segons Albert Manent, que inclou aquest nom en el seu inventari onomàstic dels intangibles de boires i núvols de la volta celeste, aquest fenomen meteorològic es forma damunt de Montblanc i a Sarral, on el descriuen amb tot detall, es diu que sembla la cara de la Vella Moixa, lletja i reganyosa com ella sola i també diuen que la seva aparició en escena marca un canvi de temps.⁵² En tot cas, es tracta de formacions meteorològiques lletges com un pecat o «fesomia» de bruixa.

Post scriptum

Com es pot veure, la literatura té moltes i distintes funcions, serveis, finalitats i objectius -comunicar, entretenir, moralitzar, divertir, criticar, reflexionar, pensar, crear- i explica la vida real i imaginària de les persones i de les seves estructures socials, econòmiques, polítiques, culturals o sanitàries. Ho recull tot. Si com pretenia Stendhal, la novel·la ha de ser un mirall posat vora el camí per a que reflecteixi, des del fang del sòl fins l'intangibile núvol, el motor i instint de la reproducció humana, el sexe mai no pot mancar en l'escenari o teatre de la natura humana.⁵³ Ho ha recollit, des de sempre, la literatura universal i ho fa, de manera més senzilla i il·letrada, potser clandestinament, boca orella, la tradició oral, alguns escrits folklòrics i els escrits locals en més o menys mesura i atreviment. És per això que tots aquests materials produïts tenen la seva importància i valor, indistintament de la seva qualitat. Per això cal integrar-los en un corpus literari que vagi del local a l'universal, ja que moltes vegades aquesta cultura ha arribat als pobles circulant a l'inrevés, de l'universal al local a través de la literatura de canya i cordill, de l'oralitat de mestres i viatgers, de la predicació religiosa i dels joglars i actors que han difós i escampat idees, conceptes, valors i fantasies d'arreu del món.

Un darrer punt de remarca en el post scriptum. Pel que fa al tractament de l'erotisme, hi ha una frontera moral i d'estil entre els autors locals que escriuen fins el tercer quart del segle XX i els que ho fan amb posterioritat a aquesta data. Pel que fa al primer grup, solen expressar-se amb un llenguatge subtil, insinuant o provocador, però mai barroer o directe, explícit, cosa que sí solen fer els del segon grup, els autors del segle XXI. Oimés, els escriptors del primer grup, indistintament de l'època en que escriguin, són hereus i continuadors de la tradició i l'ús de les fonts literàries, en canvi, els del segon tram, tendeixen a trencar amb la tradició i s'expressen en termes i conceptes universals, sense tenir en compte la idiosincràsia local, exclòs el dialectalisme que feia proper i viu el discurs. Un element que condueix a aquest diagnòstic és l'ús de la parèmia: en una enquesta realitzada l'any 1994, hom va recollir la major part de refranys al·lusius al sexe que aquí s'aporten; ara, transcorregut un quart de segle i intentar ampliar el llistat, no solament no ens n'han facilitat gairebé cap més, sinó que en la majoria dels casos els entrevistats ja no coneixen les tradicionals. Caldria un estudi més

acurat que no pas aquest, per a certificar-ho, però és la percepció que hom ha tingut en repetir ara la consulta a una vintena de persones, totes elles escollides per la seva coneixença i coneixement cultural comarcal.

Per la confecció d'aquest breu i segurament incomplet aplec de dades i referències sobre literatura, sexe i cultura a la Conca de Barberà, he d'agrair l'aportació de dades i referències que ens han facilitat Enric Alfonso, de Vimbodí; Carme Plaza, de Barberà de la Conca; Josep M. Vallès, de l'Espluga de Francolí; Josep Maria Grau, de Montblanc; Jaume Ferrer Puig i d'altres persones que s'han estimat més restar en l'anonimat, per pudor. A totes elles, el nostre agraïment més sincer.

Notes

- 1.- Jaume FERRER I PUIG: «Josep Maria Poblet, comediògraf i traductor de teatre». *Quaderns: revista de traducció*, 22 (2015), p. 11-24.
- 2.- Carme PLAZA ARQUÉ (1983), «Una víctima de Federico Urales (una novel·la de Barberà)», *Aplec de Treballs. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà*, Institut Ramon Muntaner, 5, p. 65-90.
- 3.- Concepció BENET MASSÓ: «Primera aproximació a la literatura tradicional de la Conca de Barberà», *Aplec de treballs*, 5 (1983), p. 43-64; «Literatura contemporània» [Narrativa costumista i novel·la, Poesia i certàmens literaris, Periodisme literari i d'opinió i Literatura testimonial i memorialisme], Joan FUGUET; Carme PLAZA (coords.): *Història de la Conca de Barberà. Cultura tradicional i popular*. Montblanc: Consell Comarcal de la Conca de Barberà, 2019, vol. III, p. 276-320. Cf. també Llorenç SOLDEVILA BALART: *Geografia literària. Comarques tarragonines i Terres de l'Ebre*. Barcelona: Pòrtic, 2010, p. 169-210.
- 4.- Eugeni PEREA SIMÓN: «Poblet en el bosc de la literatura», *Actes de les Primeres Jornades sobre el Bosc de Poblet. Del règim senyorial a la gestió pública*, Poblet, 12 i 13 de novembre de 2004. Cossetània. Poblet, 2004, p. 289-317; «L'onomàstica de la Conca de Barberà a través de la literatura», dins *Actes del XXXIII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Montblanc 2006)*. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 2012, p. 57-115.
- 5.- *Poesia eròtica i pornogràfica catalana del segle XVII*. Barcelona: Quaderns Crema, 1985; J. M. SALA VALLDAURA: *Antologia de poesia eròtica catalana del segle XX*. Barcelona: Proa, 1984. Un aplec d'autors universals, del segle II dC fins l'actualitat, es troba aplegada en l'obra de Juan ABAD: *El origen del munto. Antologia*. Madrid, Hiperión, 2004.
- 6.- Omar KHAYYAM: *Quartetes*. Traducció del persa d'Àlex Queraltó Bartrés. Barcelona: Adesiaria editorial, 2010, p. 63.

- 7.- Joan FUGUET, Carme PLAZA (Coord.): *Història de la Conca de Barberà. Història de l'art*. Valls: Cossetània Edicions, 2008, p. 202.
- 8.- Ramon MUNTANYOLA: *Llocs i focs*. Primera edició a cura de Joan M. Pujals. Notícia bio-bibliogràfica. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1982, p. 126.
- 9.- *Ibidem*, p. 142.
- 10.- *Ibidem*.
- 11.- MONFAR, *El cor...*, p. 11.
- 12.- Adolf ANDREU PADRENY: «...i en el fons dels nostres pits faran niu les cadernerres». L'obra poètica del Dr. Adolf Andreu i Padreny. Edició a cura d'Antoni M. Marsal i Bonet. Sarral: Revista El Baluard, octubre 2004, p. 99.
- 13.- MONFAR, *El cor...*, p. 20.
- 14.- *Ibidem*, p. 24.
- 15.- *Recull 5*. Associació Cultural Baixa Segarra. Santa Coloma de Queralt, 199, p. 92-96.
- 16.- A «El moliner i la fadrina», MONFAR, *El cor...*, p. 73-75, el poeta empeny el jove a cercar una noia i així donar acompliment als desitjos despertats en la carn i la ment.
- 17.- *Ibidem*, p. 277.
- 18.- Julio BRAVO: *María Bellesguard*. Introducció y notas de Juan Domínguez Lasierra. Zaragoza: Prames: Las Tres Sorores, 2002.
- 19.- D'entre l'àmplia bibliografia sobre aquest personatge, escollim dues obres, una de proximitat, la de Domènec CORBELLA LLOBET: *Vallfogona, aigua i poesia a la Vall del Corb*. Barcelona: Editorial Claret, 1999 i l'altra de caràcter general, amb la inclusió de la seva obra principal, Francesc FONTANELLA, Francesc VICENÇ GARCIA: *Teatre i poesia. Teatre i poesia. F. Fontanella: Lo desengany. F. V. Garcia: Sonets*. A cura d'Anna M. Torrent. Barcelona: Edicions 62/Ediciones Orbis, 1984.
- 20.- Joan AMADES: *Refranys musicals*. Comparances. Barcelona: Editorial Selecta, 1983, p. 94.
- 21.- AA.DD.: *Matalàs de tota llana*. Obra poètica de Josep Blanch, canonge de la seu de Tarragona (segle XVII). Tarragona: Virgili, editor. Edició privada, 1993, p. 53. Pel rector de Vallfogona, cf. FONTANELLA: *Teatre i poesia...*
- 22.- Poema «No hi ha res com l'estimar-se», escrit l'any 1982, *Com la gasela... Poesies*. Barcelona: edició no venal, 1987, p. 38-39. En una Nadala de 1981, aquest monjo de Poblet havia escrit, «Arran de la terra, / pel sexe absorbit / sense il·lusió / fiblat d'egoisme, / l'home fa el camí. // L'atur es propaga. / Missils de neutrons / comminen arreu. / L'estrall del divorci / penetra en les llars», *Ibidem*, p. 30.
- 23.- *Cartes d'amor de Marianna Alcoforado (la monja portuguesa)*. Traducció, pròleg i epíleg de Josep Palau i Fabre. Barcelona: El Mall, 1986.

- 24.- Jordi M. BOU SIMÓ: *Vida en poesia*. Barcelona: Editorial Claret, 1999, p. 207. En un altre poema, «Primer amor», segurament biogràfic, l'autor explica un inicial festeig que acaba en renúncia a l'amor terrenal i l'entrada en religió: «Si ella per ell era esguard / del Bell AMOR Infinit, / deixant l'amor sens retard, / vers AQUELL fugí envestit...», *Ibidem*, p. 124.
- 25.- N'hem vist exemples comarcals amb els poemes transcrits a l'article i ara n'afegim dos més de comparatius del Camp de Tarragona: Josep M. Casas, referint-se a la capital, escriu que «la Catedral, groguenca com joia d'or, empara / la lassitud augusta de ta maternitat», Francesc ROIG QUERALT, *L'obra poètica de Josep M. Casas de Muller*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1988, p. 183; un segon exemple de corporeïtat física d'un nucli urbà, similar, el trobem a l'«Oda a Riudoms», on el poeta feminitza la vila, la figura com una mare i fa que «Avui t'enorgulleixes de tota ta fillada / com una mare jove de pits sobreabundants / que tots els fills que alleta i marruca amb els seus cants / porten braó de nobles i sangs purificades», Josep CROS CABRÉ: *Riu d'oms a flor de pell*. Reus: Reprografia Gort. Edició no venal, 1979, p. 101.
- 26.- MONFAR, *El cor...*, p. 57
- 27.- Joan CARNICER: *A la independència pel sexe (Aplec de versots eroticosicalíptics)*. Dibuxos d'Ana Belén Martínez Navarro. Tarragona: Silva editorial, 2017.
- 28.- Anònim del segle XIV: *El Kamasutra català. Mirall del fotre*. Barcelona: Columna, 1996. En l'antiguitat hi ha autors com Claudi Elià (175-235dC) que parlen de la concepció a través del vent o de la llum, i sant Agustí diu que la concepció de Maria fou a través de la orella, i Plató va ser concebut sense còpula, segons la tradició grega. Així, podríem anar explicant rareses i originalitats sexuals que, d'una manera o d'altre, han arribat fins els nostres dies transformades i adaptades. Per exemple, a la Catalunya rural era creença comuna que les fadrines no havien de rentar la roba interior masculina per por a quedar embarassades.
- 29.- *Les mil i una nits*. Traducció íntegra i directa de l'àrab per Dolors Cinca i Margarida Castells. Revisada per Jaume Creus. Barcelona: Edicions Proa, 1995. El Dr. Adolf Andreu de Sarral, per exemple, en el seu poemari popular de la comarca té un bon nombre d'obres que al·ludeixen a amors de caire pastoral, noies innocents i elements fruitals eròtics comuns a tota la Mediterrània, com aquest versos descriptius de l'encontre d'una jove camperola i el sàtir caçador que baixa de la figuera: «Quan, tots dos sota l'arbre, cara a cara, / mirant-se l'un a l'altre, fit a fit / dejuna ella de figues i ell ben tip, / l'un galant i loquaç, l'altra callada...», ANDREU, *Opus cit.*, p. 311.
- 30.- Juan LÓPEZ-CARRILLO: *Poemax (El Big Bang)*. Introito de Alfredo Gavin Agustí. Reus: Rotoarco ediciones, 1999, p. 97.
- 31.- Gabriel JANER MANILA: *Sexe i cultura a Mallorca: el cançoner*. Mallorca: Editorial Moll, 1980.
- 32.- Existeixen altres versions, al país, com la que recull Joan AMADES a *Refranyes personals*, Barcelona: Editorial Selecta, 1980: «El dot d'en Comelles: cul i mamelles, aplicat a les noies que no tenen altre dot que la seva bellesa

- física», p. 44.
- 33.- Albert PALACÍN ARTIGA: *El ball parlat de Sant Pere Ermengol. La Guàrdia dels Prats (Conca de Barberà)*. Lleida: Virgili&Pagès, 1989, Acte I, escena I, p. 142.
- 34.- MUNTANYOLA, Opus cit., p. 126, 153, 155, 159, 164.
- 35.- PALACÍN, *El ball parlat...*, Acte III, escena I, p. 150.
- 36.- KHAYYMAN, Opus cit., p. 101.
- 37.- Antoni CARRERAS CASANOVAS (Coord.): *Història de la Conca de Barberà. Les arrels del passat*. Valls: Cossetània edicions, 2011, p. 277, 333.
- 38.- Llibre II, 48, «En lloc de fal·lus han ideat altres coses, com ara unes estàtues d'un colze d'alçada, mogudes mitjançant uns fils, que les dones passegen per les aldees; se'ls belluguen les vergonyes, que no fan molt menys grandària que la resta del cos; hi van davant una flauta, i elles segueixen, fent cants a Dionís. Del fet que tinguin les vergonyes tan grans i aquesta sigui l'única part del cos que se'ls belluga, en contenen un motiu sagrat», HERÒDOT, *Història*. Llibres I-III. Introducció, traducció i notes de Rubén J. Montañés. Barcelona: La Magrana, 2002.
- 39.- *Cinc mil refranys catalans i frases fetes, populars*. Recull folklòric per Llibreria-Editorial Millà. Barcelona: Editorial Millà, 1965, p. 84.
- 40.- Giovanni BOCCACCIO: *El Decameró*. Traducció i notes de Francesc Vallverdú. Barcelona: Edicions 62, 2002, tercera jornada, narració X, «Alibec esdevé ermitana, a qui Rústic, monjo, ensenya de retornar el diable a l'Infern; després, tretat d'allà, acaba essent la muller de Neerbal».
- 41.- Núria MEDRANO TORRES: *Músics i ball a la Conca de Barberà. Un segle d'agrupacions instrumentals (1844-1936). Els casos de Montblanc, l'Espuga de Francolí, Sarral i Solivella*. Valls: Cossetània Edicions, 2006 i *Ballem?. Les orquestres a la Conca de Barberà (1936-1979)*. Valls. Cossetània Edicions, 2010.
- 42.- Imma CARTANYÀ, Albert PALACÍN, J. M. MARTORELL: «El ball de la Mare de Déu del Tallat», *Els balls parlats a la Catalunya Nova* (Teatre popular català). Tarragona: Edicions El Médol, 1992, p. 207-8.
- 43.- ANDREU, Opus cit., p. 283.
- 44.- CARTANYÀ, Opus cit., p. 277.
- 45.- AMADES, *Costumari...*, v. V, p. 706.
- 46.- Josep BARGALLÓ BADIA: *Balls i danses de les comarques de Tarragona. Alt Camp i Conca de Barberà*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 2005, v. V, p. 148.
- 47.- Julio CARO BAROJA: *Las brujas y su mundo*. Madrid: Alianza editorial, 1966; Cels GOMIS MESTRE: *La bruixa catalana*. Aplec de casos de bruixeria, creences i supersticions recollits a Catalunya a l'entorn dels anys 1864 a 1915. Edició a cura de Cels Gomis Serdañons. Estudi preliminar de Llorenç Prats. Barcelona: Altafulla, 1996.

- 48.- PALACÍN, *El ball parlat...*, Acte V, escena I, p. 153.
- 49.- GOMIS, *La bruixa...*, p. 71.
- 50.- Ibídem, p. 111, 160.
- 51.- Ibídem, p. 169.
- 52.- Albert MANENT: *Els noms populars de núvols i de boires a la Conca de Barberà*. Monografies Espitllera, 1. Montblanc, La Sallida, 1995, p. 40.
- 53.- Podem concloure, amb Vitold GOMBROWICS, que això succeeix perquè no hi ha un pensament dessexualitzat; «És difícil de creure, evidentment, que la *Lògica* de Hegel o la *Crítica de la raó pura* hagin pogut ser concebudes sense que els seus autors es distanciessin una mica del cos. Però la consciència pura, a penes realitzada, s'ha de trobar de nou immersa en el cos, en el sexe, en Eros; l'artista ha d'enfonsar el filòsof en l'encantament, en l'encís, en la gràcia», *Pornografia*, Traducció de Dorota Szmidt. Barcelona: Edicions 62, 1986, p. 19.

Rebuda: agost de 2020

Valoració: Dr. Pere Navarro (URV)

Acceptació: setembre de 2020